

DOI <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.177-190>

УДК 340

І. А. Сердюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

e-mail: iserdiuk@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-3655-721X>

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИДОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КАТЕГОРІЇ АКТ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА

У статті розглянуто існуючі в сучасній правничій науці підходи до класифікації поняття акт застосування норм права. На основі їх аналізу уточнено підстави для видової диференціації волевиявлення уповноваженої сторони управлінських правовідносин, що носить персоніфікований характер, а також обґрунтовано ряд нових підходів до поділу категорії акт застосування норм права.

Ключові слова: категорія акт застосування норм права, класифікація поняття акт застосування норм права, критерії для видової диференціації, правозастосовний акт екстратериторіальної дії, правозастосовний акт ультратериторіальної дії, легітимний акт застосування норм права.

Постановка проблеми. Нагальна потреба пізнання акту застосування норм права як самостійного явища правової дійсності в усій багатоманітності його проявів актуалізує проблему розробки науково обґрунтованих підходів до класифікації однойменної загальнотеоретичної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема видової диференціації поняття акт застосування норм права не нова для юридичної науки. Вагомий внесок у її розробку належить таким фахівцям у галузі загальнотеоретичної юридичної науки, як: С. Бобровник, М. Вовпленко, В. Лазарев, О. Мурашин, П. Рабінович, О. Скакун та іншим. Водночас її не можна вважати остаточно вирішеною через обмеженість підходів до класифікації досліджуваного поняття, їх неадекватність, а подекуди й суперечність.

Формування цілей. При підготовці цієї статті автор поставив за мету уточнити існуючі підходи та запропонувати ряд нових до класифікації категорії акт застосування норм права. Досягнення визначеної дослідницької мети зумовило необхідність використання такого загальнонаукового методу пізнання, як аналіз, що передбачає поділ цілого (в межах цього дослідження – родового поняття акт застосування норм права, що має найбільший обсяг) на складові частини (видові поняття з меншим обсягом).

Вигляд основного матеріалу. Огляд наукової та навчальної юридичної літератури за темою дослідження свідчить про те, що вченими обґрунтована низка підходів до класифікації поняття акт застосування норм права. Найбільш повно це питання відображено в роботі В. Карташова «Теорія правової системи суспільства» [1]. Правник вказує на можливість проведення

типології правозастосовних актів за різними підставами. Так зокрема в залежності від суб'єктів правозастосовної практики (суб'єктів правозастосування) виокремлюють наступні акти: а) державних і недержавних органів; б) судів; в) контрольних і наглядових органів [1, с. 345].

Аналіз вищенаведеного підходу свідчить про його обґрунтованість у частині підстави для видової диференціації досліджуваного поняття, проте вимагає свого уточнення в аспекті визначення дослідником різновидів правозастосовного акта. Уважаємо логічно некоректним виокремлення як самостійних поряд із правозастосовними актами державних органів і таких різновидів правозастосовного акта, як акти судів, акти контрольних й акти наглядових органів, оскільки останні складають обсяг поняття правозастосовні акти державних органів, а їх у межах пропонованого підходу необхідно розглядати як його підвиди.

Оскільки суб'єкт правозастосування реалізує свої державно-владні повноваження з вирішення конкретної юридичної справи в межах управлінських правовідносин, вищевказаний підхід до класифікації досліджуваного поняття доповнює інший підхід, що передбачає поділ цієї загальнотеоретичної категорії за колом суб'єктів (адресатів). Правозастосовні акти можуть бути адресовані громадянам, їх колективам й організаціям, іноземцям, посадовим та іншим особам [1, с. 346]. Якщо сама ідея видової диференціації правозастосовного акта за колом суб'єктів не викликає заперечень, результати її реалізації в частині різновидів досліджуваного поняття, що їх виокремив автор, вимагають свого уточнення. Більш коректним і продуктивним у цьому питанні буде виокремлення тих різновидів правозастосовного акта, що є аналогічними різновидам суб'єктів правовідносин. Ідеться про правозастосовні акти, адресовані а) фізичним особам; б) юридичним особам; в) соціальним спільнотам; г) державі.

За цілями В. Карташов розмежовує правозастосовні акти на *регулятивні* (правоутворюючі) й *охоронні* (превентивні, компенсаційні та ін) [1, с. 346]. Інший російський дослідник, В. Лазарев, ціль правозастосовного акта вбачає у встановленні наявності чи відсутності суб'єктивних прав або юридичних обов'язків і визначенні їх міри на основі відповідних юридичних норм [2, с. 428]. Використання пізнавальних можливостей діалектичних категорій «ціль» і «засіб» по відношенню до досліджуваного поняття свідчить про те, що правозастосовний акт як елемент механізму правового регулювання суспільних відносин необхідно розглядати, скоріше, не як ціль, а як юридичний засіб, за допомогою якого досягаються визначені соціально корисні цілі. На підтвердження цієї тези наведемо окремі судження Д. Керимова про взаємозв'язок таких феноменів, як ціль і засіб. Для реалізації цілі, стверджує вчений, необхідні відповідні засоби. Саме засоби виступають тією ланкою, що пов'язує суб'єкта цілі з об'єктом його діяльності, спрямованої на досягнення визначеного результату. Без засобів цілі нереальні, нездійсненні, так само як і за відсутності цілей існуючі засоби не призводять до якого-небудь результату. Більше того, за наявності і цілей, і засобів потрібна ще діяльність, яка за допомогою засобів перетворює цілі на результат [3, с. 302].

Зважаючи на вищевикладене, підставою для виокремлення як самостійних регулятивних й охоронних актів застосування норм права обґрунтовано вважаємо не їх цілі, а функціональну спрямованість. Принагідно відзначити, що саме таку позицію підтримує більшість правників. Як відомо, регулятивний та /або охоронний вплив норми права на поведінку суб'єктів здійснюється чи то через її диспозицію, чи то через її санкцію. Зважаючи на цей факт, вважаємо за необхідне розмежовувати акти застосування диспозиції норми права й акти застосування санкції норми права.

У залежності від ролі та значення виокремлюють основні акти, що закріплюють підсумкове правозастосовне рішення, а також допоміжні, що забезпечують підготовку основного акта. За означеним критерієм В. Карташов поряд із основними пропонує виокремлювати ще й додаткові акти. Останні, на думку вченого, ухвалюються в тому випадку, якщо в основному акті не відображені якісь важливі сторони правозастосовної практики. На підтвердження цієї тези автор указує на можливість арбітражного суду, який ухвалив основне рішення до вступу його в законну силу, видавати додаткове рішення у випадках, передбачених ст. 178 АПК РФ [1, с. 345].

Аналіз вищенаведеного підходу до видової диференціації досліджуваного поняття свідчить, насамперед, про наявність проблемного питання термінологічного плану. Його сутність полягає в тому, що окремі правники словосполучення «додатковий акт» і «допоміжний акт» розглядають як синоніми. Так зокрема С. Алексєєв указує на той факт, що «серед актів застосування права слід розрізняти такі, як: основний акт, у якому виражено рішення юридичної справи в цілому, і допоміжні (проміжні, супутні, додаткові та ін.) акти, що вчинюються при встановленні фактичних обставин справи, під час судового процесу, на інших стадіях» [4, с. 125]. Зі змісту вищенаведеного судження вченого випливає, що всі згадані правозастосовні акти (проміжні, супутні та додаткові) і є допоміжними.

Використання різних словесних символів має своїм наслідком неоднакові за своїм змістом судження вчених про феномен додаткових актів. На відміну від В. Карташова, Т. Тарахонич під однойменним поняттям розуміє акти, що сприяють виданню основного акта [4, с. 460], у зв'язку з чим постає питання про методологічну коректність виокремлення поряд із основним та допоміжним актами і такого самостійного різновиду правозастосовних актів, як додаткові акти.

Зачіпаючи цей підхід, не можна залишити поза увагою і критерії, обрані правниками як підставу для проведення видової диференціації досліджуваного поняття. Уже згаданий вище Т. Тарахонич в основу цієї логічної операції поклав юридичну природу [5, с. 460], тобто ту рису, що є з одного боку, надзвичайно місткою, а з іншого – дотепер недостатньо визначеною в загальнотеоретичній юридичній науці, причому не лише по відношенню до досліджуваного нами правового феномену.

У залежності від юридичних наслідків їх видання акти застосування норм права В. Карташов диференціює на *правоконстатуючі, правонаділяючі, правоприпиняючі* й ін [1, с. 345]. Оскільки цей підхід до видової диференціації досліджуваного поняття пов'язаний із здатністю правозастосовних актів як

юридичних фактів породжувати юридичні наслідки (тобто слугувати підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин, суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків), вважаємо методологічно некоректним виокремлення як самостійного різновиду правонаділяючих актів. Додатковим аргументом на користь вищенаведеного умовиводу слугують відмінні за своїм змістом значення термінів «правовстановлюючий акт» і « правонаділяючий акт». Якщо перший означає волевиявлення уповноваженої сторони управлінських правовідносин, спрямоване на індивідуальне регулювання поведінки суб'єкта шляхом встановлення його юридичних прав та / або юридичних обов'язків, то другий – волевиявлення, спрямованість якого обмежена лише встановленням суб'єктивного юридичного права.

За способами юридичного впливу правник поділяє правозастосовні акти на *зобов'язуючі, забороняючі, уповноважуючі, рекомендаційні та заохочуючі* [1, с. 345]. Не заперечуючи тези про існування в правовій системі згаданих вище різновидів акта застосування норм права, вважаємо таким, що неповною мірою узгоджується з положеннями теорії правового регулювання суспільних відносин обраний В. Карташовим критерій для класифікації досліджуваного поняття. Указаний умовивід ґрунтується на а) визнанні нетотожними категорій юридичний вплив і правове регулювання, а також понять способи юридичного впливу і способи правового регулювання, відповідно, б) відсутності достатніх підстав (аргументів) для розширення обсягу поняття «способи правового регулювання», тобто включення до нього, крім дозволів, зобов'язань і заборон, ще й рекомендації та заохочення. Останні, як відомо, правова доктрина відносить до неосновних методів правового регулювання.

З урахуванням цього факту, а також наявного діалектичного зв'язку між вищезгаданими способами правового регулювання та нормами права, що вміщують різні за своїм змістом і характером приписи (уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі), як підставу для виокремлення однойменних правовим приписам різновидів правозастосовного акта, необхідно розглядати обрані та використані суб'єктом управлінських правовідносин способи індивідуально-правового регулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів.

Що ж до рекомендаційних і заохочувальних актів, то вказані різновиди вважаємо такими, що, хоча й знаходяться за межами вищенаведеного підходу до видової диференціації досліджуваного поняття, проте доповнюють його. А підставою для поділу категорії акт застосування норм права на вказані різновиди є обрані та використані суб'єктом правозастосування для впорядкування поведінки суб'єктів методи правового регулювання.

Принагідно відзначити, що, крім вищезгаданих, правники вирізняють як основні імперативний і диспозитивний методи правового регулювання. Однойменні різновиди правозастосовного акта було виокремлено В. Карташовим на основі поділу досліджуваної категорії за категоричністю приписів. Імперативні акти, стверджує вчений, містять категоричні приписи, що не можуть бути змінені адресатами за своїм розсудом, а

диспозитивні – індивідуальні приписи на випадок, якщо суб'єкти самі не встановили для себе умови та вимоги певної поведінки [1, с. 346]. Вважаємо, що останні два різновиди правозастосовного акта суттєво доповнюють та логічно завершують підхід до класифікації досліджуваного поняття, в основу якого покладено саме метод правового регулювання.

У залежності від порядку видання В. Карташов пропонує розрізняти правозастосовні акти, ухвалені колегіально та на основі єдиноначальності [1, с. 345]. Аналіз вищенаведеного судження правника свідчить про обмеженість обсягу поняття, що підлягає поділу (йдеться лише про ті правозастосовні акти, що мають письмову форму і в принципі можуть бути видані), а отже, певну термінологічну некоректність при визначенні та формулюванні підстави для проведення класифікації. Зауважимо, така некоректність властива і вживаному вченим слову «порядку», що в правничій науці досить часто, до того ж як визначальне, використовується при формулюванні суджень про юридичний процес або юридичну процедуру. Зважаючи на ці зауваження та підтримуючи тезу про існування в межах одного класифікаційного ряду двох вищезгаданих різновидів правозастосовного акта, причому різних за формою зовнішнього виразу, за підставу для їхнього виокремлення вважаємо спосіб ухвалення управлінського рішення.

За основними сферами суспільного життя, на регулювання яких спрямовані правозастосовні акти, учений виокремлює акти господарські, акти у сфері освіти й інше [1, с. 345]. Ми не заперечуємо тези В. Карташова про регулятивний вплив актів застосування норм права на різні сфери суспільного життя. Водночас некоректним з погляду соціальної філософії вважаємо віднесення до них господарської сфери і, як наслідок, виокремлення такого різновиду досліджуваного поняття, як акти господарські. Указаний умовивід підтверджується теоретичним положенням про існування таких основних сфер суспільного життя, як: економічної, політичної, культурної (духовної), сімейної й екологічної. Зважаючи на цей факт, вважаємо обґрунтованим поділ поняття правозастосовний акт за сферою його дії, буття. За означеним критерієм необхідно розрізняти так:

- 1) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на економічну сферу;
- 2) правозастосовні акти, що здійснюють регулятивний вплив на політичну сферу;
- 3) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на культурну сферу
- 4) правозастосовні акти, що здійснюють регулятивний вплив на сімейну сферу;
- 5) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на екологічну сферу.

У залежності від території, на яку поширюється їх дія, В. Карташов виокремлює правозастосовні акти федерального, обласного, місцевого значення [1, с. 345]. Різновиди досліджуваного поняття, що їх виокремив автор, ураховують особливості територіального устрою тих держав, які є федераціями. Більше того, правозастосовні акти обласного значення також можуть бути віднесені до місцевих. Суттєвим доповненням пропонованого підходу до видової диференціації досліджуваної загальнотеоретичної категорії є різновиди правозастосовного акта, що мають так: а) екстериторіальну дію;

б) екстратериторіальну дію; в) є чинними на території усіх держав, які визнали юрисдикцію міжнародного органу (тобто мають ультратериторіальну дію). Незважаючи на схожі юридичні підстави для визнання на своїй території чинності досліджуваного правового феномену – укладення двостороннього чи багатостороннього міжнародного договору, принципова відмінність між вищезгаданими різновидами правозастосовного акта полягає в отакому: у першому випадку управлінське рішення в межах законодавчо визначеної юрисдикції ухвалює уповноважений на це національний юрисдикційний орган, а його адресатами є особи, котрі знаходяться за межами реальної території держави, перебуваючи при цьому під юрисдикцією української держави; у другому – управлінське рішення, що належить до юрисдикції іншої держави, ухвалює національний юрисдикційний орган, а його адресатами є особи, котрі знаходяться за межами реальної території держави, не перебуваючи при цьому під юрисдикцією української держави; у третьому – управлінське рішення ухвалює наднаціональний юрисдикційний орган, а його адресатами є особи, котрі перебувають на території однієї з суверенних держав, які визнали юрисдикцію цього органу, поступаючись у такий спосіб частиною свого суверенітету (наприклад, рішення Європейського Суду з прав людини чи рішення Гаазького Трибуналу).

Самостійне значення, на думку В. Карташова, має класифікація актів застосування норм права за юридичною силою. Як приклад, учений наводить акти Генерального Прокурора РФ, що мають більш високу юридичну силу в порівнянні з правовими актами обласних або районних прокурорів [1, с. 346]. Наведений підхід до поділу досліджуваного поняття може бути сприйнятий вітчизняною правовою доктриною, адже юридична сила правозастосовних актів, а по суті, прояв їх юридичної енергії, залежить від місця суб'єкта правозастосування в наявній ієрархії юрисдикційних державних органів. Водночас у питанні визначення різновидів досліджуваного поняття за вказаним критерієм необхідно враховувати як особливості кримінально-процесуального законодавства України (зокрема, відсутність у ньому нормативних приписів, уповноважуючих прокурорів здійснювати волевиявлення у формі постанов, подань і протестів як результат їхнього реагування на визначені законом юридичні факти), так і необхідність уникнення можливих колізій у правозастосуванні, зумовлених наявністю двох правових актів, ухвалених уповноваженою стороною управлінських правовідносин із одного питання. Зважаючи на це, несуперечливими за своїм змістом, а отже, чинними можуть бути визнані правозастосовні акти, ухвалені судовими органами різних інстанцій, причому рішення апеляційного суду має носити підтверджуючий (правоконстатуючий) характер по відношенню до рішення суду першої інстанції.

Деякі вчені (В. Лазарев, В. Юсупов) розрізняють правозастосовні акти за галузями, тобто в залежності від того, норми якої галузі застосовуються в конкретній соціально-правовій ситуації, зокрема виокремлюються як матеріальні та процесуальні. Проте, відзначає В. Карташов, необхідно мати на увазі, що застосування матеріальних норм, як правило, передбачено процесуальними нормативно-правовими приписами, тому більшість правозастосовних актів у

цьому плані є змішаними [1, с. 346]. Ми не ставимо під сумнів тези вченого з приводу можливого окремого чи одночасного (змішаного) застосування для вирішення конкретної юридичної справи матеріальних і процесуальних норм. Однак різновиди правозастосовного акта, що їх виокремив правник, на нашу думку, виходять за межі підходу до видової диференціації досліджуваного поняття, в основу якого покладено галузеву приналежність правових норм, які застосовуються. Аргументом на користь такого умовиводу слугують відмінні за підставами та отриманими результатами підходи до класифікації правових норм за галузями права і субординацією в механізмі правового регулювання. Якщо перший із них без будь-яких застережень може бути використаний і для здійснення логічної операції поділу поняття акт застосування норм права, то методологічна коректність другого викликає певні застереження. Вони пов'язані як із його практичною значущістю, а отже, доцільністю (акт застосування норм права як юридичний засіб й елемент механізму правового регулювання, на відміну від правових норм, використовується на додатковій стадії правового регулювання), так і термінологічною коректністю формулювань. Словосполучення «акт застосування норм матеріального права» й «акт застосування норм процесуального права» не тотожні іншим – «матеріальний акт» і «процесуальний акт». Зауважимо, що В. Карташов обґрунтовано наголошує на необхідному зв'язку матеріальних і процесуальних норм у процесі правозастосування. Зважаючи на цей факт, збагачує уявлення про правозастосовні акти поділ однойменного поняття залежно від необхідності застосування норм однієї чи кількох галузей права як юридичної основи для вирішення юридичної справи. За вказаним критерієм пропонується розрізняти таке: а) прості акти, що передбачають застосування норм однієї галузі права; б) складні акти, що передбачають одночасне застосування норм різних галузей права;

За рівнем (ступенем) загальності приписів, що містяться в правозастосовному акті, розрізняють персонально визначені та загальні акти. Перші пов'язані з конкретною справою, носять персоніфікований (за учасниками, юридичними фактами, наслідками та ін.) характер, забезпечують індивідуальну регламентацію суспільних відносин. Загальні правозастосовні акти не пов'язані безпосередньо з вирішенням конкретної життєвої ситуації і видаються, як правило, у зв'язку зі здійсненням вищими за ієрархією органами перевірок, контролю та нагляду за діяльністю органів, що стоять нижче, виникненням спірних і суперечливих питань у правозастосуванні за підсумками вивчення та узагальнення правозастосовної практики [1, с. 346].

Запропонований підхід до видової диференціації досліджуваного поняття вважаємо методологічно некоректним з огляду на його суперечність такій рисі правозастосовного акта, як його індивідуалізований (персоніфікований характер). Додатковим аргументом на користь такого умовиводу слугує і живiane ученим слово «загальні» як складова терміну «загальні правозастосовні акти», що зазвичай використовується в правовій доктрині для характеристики нормативних регуляторів поведінки суб'єктів.

Як стверджує В. Карташов, за найменуванням правозастосовні акти бувають різноманітними, як-от: постанови, укази, накази, вирoki, рішення, ухвали, протоколи [1, с. 346]. Ми не лише підтримуємо, але й наголошуємо на

важливості цієї класифікації як для правничої науки, так і юридичної практики. Водночас, вважаємо логічно хибним віднесення до правозастосовного акта протоколу. Останній, із погляду теорії юридичних документів, є матеріальним носієм правової інформації, що містить не рішення індивідуального характеру, а фіксує факти докази, виконує функцію джерела доказів. Принаймні це стосується всіх видів юридичного процесу.

У залежності від складності логічної, семантичної й інших структур, учений виокремлює відносно прості (наприклад, наказ про зарахування до закладу вищої освіти) та достатньо складні правозастосовні акти (наприклад, вирок суду). Основні елементи й реквізити останніх зазвичай детально передбачені процесуальним законодавством [1, с. 347]. Вищенаведені судження правника щодо простих і достатньо складних правозастосовних актів із огляду на їх відповідність об'єктивній правовій дійсності є істинними. Водночас, вважаємо за необхідне відзначити обмеженість предмета поділу – категорії акт застосування норм права, обсяг якої охоплює собою лише ті прояви волевиявлення уповноваженої сторони управлінських правовідносин, що мають письмову форму акта-документа.

Вважаємо обґрунтованою видову класифікацію досліджуваного поняття за строками дії, що передбачає поділ правозастосовних актів на постійні й тимчасові, акти одноразової та триваючої дії [1, с. 345].

З погляду теорії правового регулювання суспільних відносин правові акти розглядаються як юридичні засоби, за допомогою яких здійснюється впорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин. Такі юридичні засоби, свідченням чого є юридична практика, характеризуються різним ступенем ефективності, а це, у свою чергу, дає підстави для виокремлення як самостійних таких різновидів волевиявлення право-дієздатних суб'єктів, як:

- 1) правові акти, що мають високий ступінь дієвості (ефективності);
- 2) правові акти, що мають низький ступінь ефективності.

Зрозуміло, що ступінь ефективності правового акта є оціночним поняттям. Однак, якщо, наприклад, об'єктивовані результати волевиявлення уповноваженої сторони правоохоронних відносин перевести в кількісні (реальна кількість ухвалених і виконаних актів застосування норм права охоронного спрямування), та якісні (ступінь повноти відновлення в результаті протиправних діянь прав і свобод людини, включно зі справедливого задоволення) показники, можна зробити обґрунтовані висновки про ефективність функціонування всієї правоохоронної системи держави, результативність здійснення державою правоохоронної функції.

Не лише важливою, але й необхідною умовою ефективності правозастосовних актів є їх легітимність з боку громадянського суспільства. Ухвалені органами публічної влади, їх службовими і посадовими особами рішення аби бути правовими мають відповідати домінуючій у суспільстві системі моральних цінностей. Лише в цьому випадку вони матимуть підтримку в суспільстві. Зважаючи на цю обставину, не позбавлена сенсу диференціація досліджуваного поняття на такі різновиди:

- 1) легітимні акти застосування норм права, що сприймаються суспільством, та забезпечують досягнення мети правового регулювання суспільних відносин;

2) нелегітимні акти застосування норм права, що не сприймаються суспільством, а тому є малоефективними з погляду своєї результативності.

Розвиток багатьох правовідносин чинне національне законодавство пов'язує з наявністю фактичного складу, необхідним елементом якого є акт застосування норм права. Як відомо, фактичні склади з огляду на наявність або відсутність необхідних юридичних фактів можуть бути як завершеними, так і незавершеними. Тому не позбавлена сенсу їх видова диференціація за способом зв'язку з правовою дійсністю на позитивні акти, наявність яких робить можливим розвиток правовідносин, і негативні акти застосування норм права, відсутність яких є підставою для розвитку правовідносин (наявність зареєстрованого шлюбу, відсутність обвинувального вироку і, як наслідок, судимості).

Висновки. Уточнена й збагачена новими підходами класифікація категорії акт застосування норм права може бути відображена через сукупність таких суджень про підстави для її здійснення та багатоманітність форм прояву досліджуваного явища правової дійсності:

1) у залежності від суб'єктів застосування норм права виокремлюють таке:
а) акти органів публічної влади; б) акти посадових і службових осіб органів публічної влади; в) акти керівників недержавних організацій, уповноважених законом на правозастосовну діяльність;

2) за колом суб'єктів (адресатів) пропонується розрізняти правозастосовні акти, адресовані: а) фізичним особам; б) юридичним особам; в) соціальним спільнотам; г) державі;

3) за функціонального спрямованістю виокремлюють регулятивні й охоронні акти застосування норм права;

4) у залежності від структурного елемента норми права, що застосовується, розрізняють акти застосування диспозиції норми права й акти застосування санкції норми права;

5) у залежності від їх ролі та значення в юридичному процесі розрізняють основний і допоміжні акти;

6) за юридичними наслідками їх дії правозастосовні акти поділяються на а) правоконстатуючі, б) правовстановлюючі, в) правозмінюючі та г) правоприпиняючі;

7) з огляду на обрані та використані суб'єктом управлінських правовідносин способи індивідуально-правового регулювання поведінки праводієздатних суб'єктів виокремлюють а) уповноважуючі, б) зобов'язуючі та в) забороняючі акти;

8) з огляду на обрані та використані суб'єктом правозастосування для впорядкування поведінки персоніфікованих суб'єктів методи правового регулювання розрізняють а) імперативні, б) диспозитивні, в) рекомендаційні та г) заохочувальні правозастосовні акти;

9) за способом ухвалення управлінського рішення правозастосовні акти диференціюються на а) ухвалені одноосібно; б) ухвалені колегіально;

10) за сферою його дії, буття необхідно розрізняти: а) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на економічну сферу; б) правозастосовні акти, що здійснюють регулятивний вплив на політичну сферу; в) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на культурну сферу; г) правозастосовні акти, що здійснюють регулятивний вплив на сімейну сферу; г) правозастосовні акти, що поширюють свою дію на екологічну сферу;

11) у залежності від території, на яку поширюється їх дія, пропонується розрізняти правозастосовні акти *а) внутрішньодержавної дії; б) екстериторіальної дії; в) екстратериторіальної дії; г) ультрапериторіальної дії;*

12) за їх юридичною силою. Зважаючи на необхідність уникнення можливих колізій у правозастосованні, зумовлених наявністю двох правових актів, ухвалених уповноваженою стороною управлінських правовідносин із одного питання, несуперечливими за своїм змістом, а отже, чинними можуть бути визнані правозастосовні акти, ухвалені судовими органами різних інстанцій, причому рішення апеляційного суду має носити підтверджуючий (правоконстатуючий) характер по відношенню до рішення суду першої інстанції;

13) за юридичною формою правозастосовного акта (його офіційною назвою як юридичного документа) виокремлюють таке: *а) постанови, б) укази, в) накази, г) вирoki, г) ухвали й ін.;*

14) залежно від галузевої приналежності норм права, що застосовуються, виокремлюють: *а) акти застосування норм конституційного права; б) акти застосування норм цивільного права; в) акти застосування норм трудового права; г) акти застосування норм цивільно-процесуального права й ін.;*

15) залежно від необхідності застосування норм однієї чи кількох галузей права як правової основи для вирішення юридичної справи, пропонується розрізняти: *а) прості акти, що передбачають застосування норм однієї галузі права; б) складні акти, що передбачають одночасне застосування норм різних галузей права.* Виокремлення однойменних видових понять, щоправда, у відмінній від вищенаведеної інтерпретації, є результатом поділу досліджуваної категорії у залежності від складності логічної, семантичної й інших структур правозастосовного акта;

16) за строками дії правозастосовні акти диференціюють на *а) постійні й тимчасові; б) одноразові й триваючі дії;*

17) за ступенем їх ефективності (дієвості) вважаємо обґрунтованим поділ досліджуваного поняття на 1) правозастосовні акти, що мають високий ступінь дієвості (ефективності); 2) правозастосовні акти, що мають низький ступінь ефективності;

18) за відношенням до них з боку громадянського суспільства пропонуємо розмежовувати 1) *легітимні акти* застосування норм права, що сприймаються суспільством та забезпечують досягнення мети правового регулювання суспільних відносин; 2) *нелегітимні акти* застосування норм права, що не сприймаються суспільством, а тому є малоефективними з погляду своєї результативності.

Використані джерела:

1. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества: учебное пособие: в 2 т. Ярославль: ЯрГУ, 2005. Т. 1. 547 с.
2. Лазарев В. В. Действие права и формы его реализации. *Проблемы общей теории права и государства* : учебник / под общ. ред. В. С. Нерсисянца. Москва, 2006. С. 414-428.
3. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 2-е изд. Москва: Аванта +, 2001. 560 с.
4. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования: монография. Москва : «Статут», 1999. 712 с.

5. Тараконич Т. І. Поняття, механізми та форми реалізації права. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 450-460.

6. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: Дис... доктора юрид. наук: 12.00.02 / ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Суми, 2015. 456 с.

7. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 640 с.

8. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення безпосереднього впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 1. С. 41-49.

9. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392с.

10. Теорія держави і права: навчальний посібник для підготовки до державного іспиту / А. М. Кучук [та ін.]; керів. авт. кол. І. А. Сердюк. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. 207 с.

11. Сердюк І. А. Поняття та особливості акта застосування норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 4. С. 43-51.

12. Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення: монографія / О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін.; за ред. О. В. Скрипнюка і В. Л. Федоренка. Київ: НАДУ, 2011. 344 с.

References:

1. Kartashov, V. N. (2005) *Teoriya pravovoy sistemy obshchestva*. (Vols. 1-2); Vol. 1. Yaroslavl: YarGU. [in Ukrainian].

2. Lazarev, V. V. (2006) *Deystviye prava i formy yego realizatsii. Problemy obshchey teorii prava i gosudarstva: uchebnyk* V. S. Nersesyantsa (Ed.). Moskva, 414-428. [in Russian].

3. Kerimov, D. A. (2001) *Metodologiya prava (predmet, funktsii, problemy filosofii prava): monografiya*. (Vol. 1-2). Moskva: Avanta +. [in Russian].

4. Alekseyev, S. S. *Pravo: azbuka – teoriya – filosofiya: Opyt kompleksnogo issledovaniya: monografiya* (1999). Moskva: «Statut». [in Russian].

5. Tarakhonich, T. I. *Ponyattya, mekhanizmi ta formi realizatsii prava. Teoriya derzhavi i prava*. (2006). O. V. Zaychuka, N. M. Onishchenko (Eds.). Kyiv: Jurincom Inter, 450- 460. [in Ukrainian].

6. Nesterovych, V. F. (2015) *Konstytutsiyno-pravovi zasady vplyvu hromads'kosti na pryynyattya normatyvno-pravovykh aktiv: zarubizhnyy ta ukrayins'kyy dosvid. Doctor's thesis*. Sumy. [in Ukrainian].

7. Nesterovych, V. F. (2018) *Praktykum z Konstytutsiynoho prava Ukrayiny*. Kyiv: Lira-K. [in Ukrainian].

8. Nesterovych, V. F. (2011) *Konstytutsiyno pravovi zasady zdiysnennya bezposeredn'oho vplyvu hromads'kosti na normoproektnu diyalnist' Prezydenta Ukrayiny. Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoyi diyal'nosti – Problems of jurisprudence and law enforcement, vol. 1, 41- 49*. [in Ukrainian].

9. Kozyubra, M. I. (2015) *Zahal'na teoriya prava*. M. I. Kozyubra (Ed.). Kyiv: Vaite. [in Ukrainian].

10. *Teoriya derzhavy i prava: navchal'nyy posibnyk dlya pidhotovky do derzhavnoho ispytu* (2012) A. M. Kuchuk (et. al.). I. A. Serdyuk (Eds.). Dnipro: DDUVS. [in Ukrainian].

11. Serdyuk, I. A. (2016) Ponyattya ta osoblyvosti akta zastosuvannya norm prava. *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka - Bulletin of the Lugansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, issue 4, 43-51. [in Ukrainian].

12. Normotvorcha diyal'nist' Prezidenta Ukrainy ta yiyi normoproektnye zabezpechennya: monohrafiya O. V. Skrypnyuk, V. L. Fedorenko, YU. H. Barabash, YA. O. Bernazyuk (Eds.) et. al. O. V. Skrypnyuka, & V. L. Fedorenka. (Eds.). Kyiv: NADU. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 08.09.2019

Сердюк И. А.,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры теории и истории государства и права
Днепропетровского государственного
университета внутренних дел
(г. Днепр, Украина)

ДОКТРИНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ВИДОВОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ КАТЕГОРИИ АКТ ПРИМЕНЕНИЯ НОРМ ПРАВА

Рассмотрены существующие в современном правоведении подходы к классификации понятия акт применения норм права. На основе их анализа уточнены основания для видовой дифференциации волеизъявления уполномоченной стороны управленческих правоотношений персонифицированного характера, а также обоснован ряд новых подходов к делению категории акт применения норм права на основе таких критериев, как степень их эффективности (действенности), а также отношение к ним со стороны гражданского общества.

Ключевые слова: акт применения норм права, классификация понятия акт применения норм права, критерии для видовой дифференциации, правоприменительный акт экстратерриториального действия, правоприменительный акт ультратерриториального действия, легитимный акт применения норм права.

Serdiuk I. A.,

Ph.D in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and History
of State and Law of Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

DOCTRINAL APPROACHES TO SPECIFIC DIFFERENTIATION OF THE CATEGORY OF RULES OF LAW APPLICATION

The author has considered approaches to the classification of the concept of the act of application of the rules of law existing in the current legal science. On the basis of their analysis, he has specified the grounds for the specific differentiation of the will of the authorized party of managerial legal relations, which are personified, as well as he has

substantiated a number of new approaches to the division of the category of acts of rules of law application.

There are clarification and enrichment with new approaches classification of the category of acts of the rules of law application that can be reflected through the totality of such judgments about the grounds for its implementation and the diversity of forms of manifestation of the investigated phenomenon of legal reality: 1) depending on subjects of rules of law application they distinguish: a) public authorities acts; b) acts of public authorities officials; c) acts of heads of non-governmental organizations authorized by law for law enforcement activities; 2) after the range of actors (addressees) the author has proposed to distinguish between enforcement acts addressed to: a) individuals; b) legal entities; c) social communities; d) the government; 3) by functional orientation they distinguish a) regulatory and b) protective acts of rules of law application; 4) depending on structural element of the applicable rule of law they distinguish a) acts of application of the rule of law disposition and b) acts of application of the rule of law sanction; 5) depending on their role and importance in the legal process they distinguish a) basic and b) ancillary acts; 6) according to the legal consequences of their actions, the enforcement acts are divided into a) legal statements, b) legal ascertainment, c) enforceable and d) law enforcement actions; 7) in view of the chosen and used by administrative legal relations subject, the ways of individually regulating the behavior of legally capable entities they distinguish a) authorizing, b) obligating and c) prohibiting acts; 8) regarding the chosen and used by the subject of law enforcement to regulate the behavior of personified entities, the methods of legal regulation they distinguish a) imperative, b) dispositive, c) advisory and d) encouraging enforcement acts; 9) according to the method of administrative decision-making, enforcement acts are differentiated into a) adopted individually; b) approved by the collegium; 10) by its scope and, being it should be distinguished: a) legal acts that extend their effect on the economic area; b) enforcement acts that exert a regulatory effect on the political area; c) enforcement acts extending their cultural effect; d) enforcement acts that have a regulatory effect on the family area; e) enforceable acts extending their environmental impact; 11) depending on the territory to which they apply, it has been proposed to distinguish between enforcement acts (a) internal actions; b) extraterritorial action; c) extraterritorial action; d) ultra-territorial action; 12) by their legal force. Considering the need to avoid possible conflicts in law enforcement, caused by the presence of two legal acts adopted by the authorized party of administrative relations on one issue, consistent with their content, and therefore, can be recognized as enforceable acts adopted by judicial bodies of different instances of jurisdiction be affirmative (ascertaining) in relation to the decision of the court of first instance; 13) according to the legal form of the enforcement act (its official name as a legal document) they distinguish: a) resolutions, b) decrees, c) orders, d) sentences, e) rulings, etc.; 14) depending on the branch of the applicable law they distinguish: a) acts of application of the constitutional law; b) acts of application of the rules of civil law; c) acts of application of labor law rules; d) acts of application of civil procedure rules etc.; 15) depending on the need to apply the rules of one or more branches of law as a legal basis for the settlement of a legal case the author has proposed to distinguish: a) simple acts providing for the application of the rules of one branch of law; b) complex acts providing for simultaneous application of the rules of different branches of law. Separation of the eponymous species concepts, although different from the above interpretation, is the result of division of the studied category, depending on the complexity of the logical, semantic and other structures of law-enforcement act; 16) in terms of validity, enforcement acts are differentiated into a) permanent and temporary; b) single and continuous action; 17) according to the degree of their effectiveness (efficiency) we the author considers to be

justified the division of the studied concept into 1) enforcement acts having a high degree of effectiveness (efficiency); 2) enforcement acts with low efficiency; 18) according to attitude to them on the part of civil society, he has proposed to distinguish 1) legitimate acts of application of the rules of law, which are perceived by society and ensure the achievement of the goal of legal regulation of social relations; 2) illegitimate acts of application of the rules of law, which are not perceived by society, and therefore are ineffective in terms of their effectiveness.

Key words: category of rules of law application, classification of the concept of rules of law, criteria for species differentiation, enforceable act of extraterritorial action, lawful act of ultra-territorial action, legitimate act.